

KONST- UNIVERSITÄT

**Kulturellt välbefinnande:
ett personligt förhållande till konst och kultur
som en resurs hos de äldre och i äldrevården**

Kai Lehikoinen, PhD, MA
Forskningsinstitutet vid Konstuniversitetet
cERAda forskningsnätverket

15.2.2024

Kysy itseltäsi

- Milloin viimeksi osallistuit taiteisiin? Minkälainen vaikutus sillä oli sinuun?
- Oletko koskaan kokenut, että taiteisiin osallistumisella on jonkinlainen vaikutus hyvinvointiisi?
- Miten tämä vaikutus ilmeni omassa kokemuksessasi?

✘

Taide

Taiteen ensisijainen tehtävä on olla taidetta

Photo by form PxHere

Luksusta?

Taiteen kokeminen terapeuttisena

- taiteella voi olla positiivisia vaikutuksia kehoon ja mieleen; se saa voimaan paremmin ja kokemaan itsensä terveemmäksi
- kytköksiä taiteen terapeuttisuuteen: muistelu, toivo, suru, elämän tasapaino, itseymmärrys, kasvu ja arvostus

(de Botton ja Armstrong 2019)

“Vanhuuteen kuuluu kokemustietoa ja tarinoita -
taide rakentaa niille näkyvyyttä. Taide luo tiloja,
menetelmiä ja välineitä itsen ja toisen
kohtaamiselle: se luo osallisuutta, mahdollisuutta
vaikuttaa, tulla kuulluksi ja olla merkityksellinen.”

(Malmivirta 2017, 47)

Kokemuksellista tietoa taiteen ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä vuosituhansien ajan

- sanojen parantava voima: Egypti 3000 eaa (Pinch 2011)
- katharsis - taidekokemuksen puhdistava vaikutus: antiikin Kreikka 400 eaa (Aristotle)
- taide shamaanikulttuureissa (McNiff 2004)

Image: Wellcome Collection CC BY 4.0

Kuva Mostafa Meraji, CC0 1.0 Public Domain

Kuva Anna Shvets, CC0 1.0 Public Domain

Kuva Cottonbro studio, CC0 1.0 Public Domain

Laajempaa taustaa

- EU:n hyvinvointipolitiikka: huomio sosiaalisessa integraatiossa
- OECD:n (2013) ohjeistus huomio subjektiivisessa hyvinvoinnissa
- lisääntyvä työttömyys, kansainvälinen muuttoliike, taloudelliset haasteet ja polarisaatio; eriarvoisuuden lisääntyminen (Putnam, 2015; Therborn, 2013).
- hyvinvointivaltion laajenemiskehityksen päättymisen ja kestävyysvaje (Julkunen, 2017; Julkunen, 2011).
- löydettävä uusia ratkaisuja hyvinvoinnin turvaamiseksi (Julkunen 2011)
- taiteisiin ja kulttuuriin osallistuminen sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden vahvistajana (Fancourt & Finn 2019; Clift & Camic 2016; Lelchuk Staricoff 2004; Liikanen 2010)

Hyvinvointi

- elintaso (Eriksson, 1993; Townsend, 1979)
- koettu onnellisuus (Campbell, 1972, Easterlin, 1974; Frey et al., 2000)
- vapaus, toimintamahdollisuudet ja -valmiudet (Sen, 1999; Nussbaum, 2011)
- holistinen: having, loving, being, doing (Allardt, 1989; Allardt, 1976)

- ruumiillista, henkistä, sosiaalista, emotionaalista ja spirituaalista
- henkilökohtaisesti koettua, moniulotteista, dynaamista ja aina suhteessa johonkin

Subjekttiivinen hyvinvointi

- ei riipu pelkästään ihmisen olosuhteista, vaan myös siitä, miten ihminen kokee ne
- se miten ihminen tulkitsee oman tilanteensa ja suhtautuu siihen, vaikuttaa hyvinvointiin

(Diener & Biswas-Diener 2008)

16.2.2024

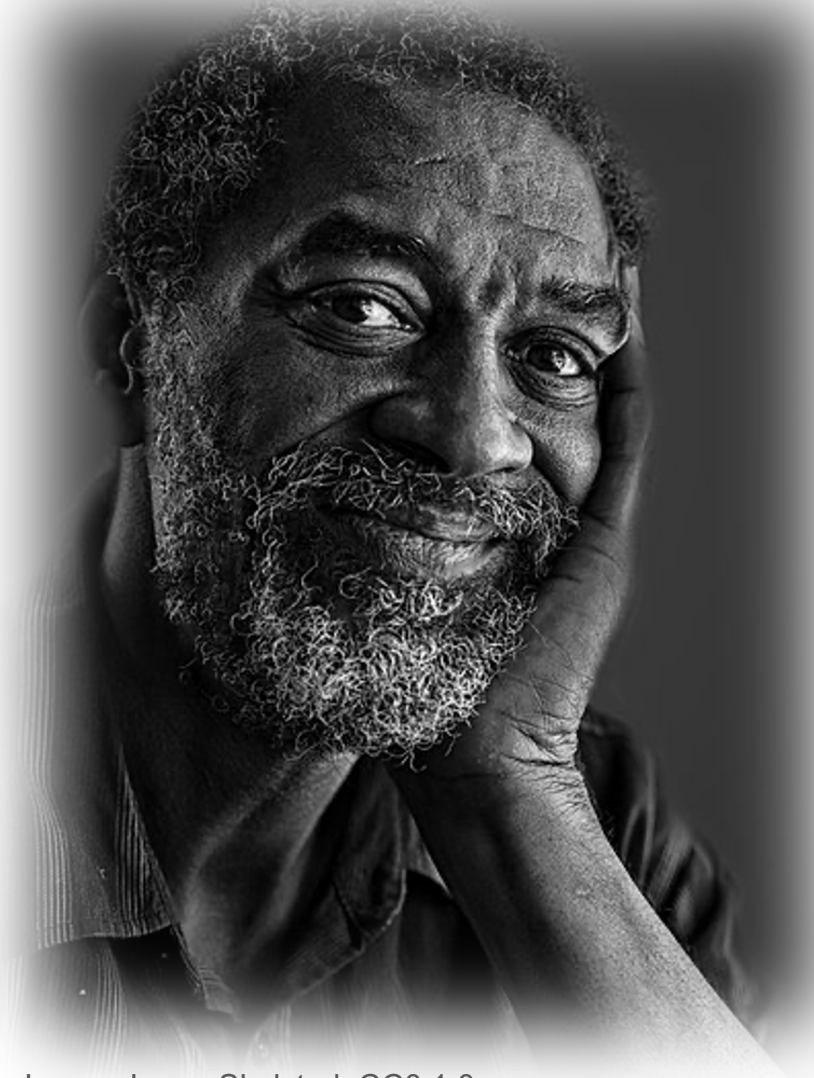

Image: Leroy Skalstad, CC0 1.0

Terveys

täydellistä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia eikä vain sairauden tai heikkouden puutetta

(WHO 1946)

- fyysinen, psykologinen, kognitiivinen, emotionaalinen ja sosiaalinen olotila
- arvokas resurssi
- edellyttää ennakointia, valmiuksia ja aktiivista toimijuutta
- edellyttää sektorirajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä

(WHO 2013, 2018, 2019)

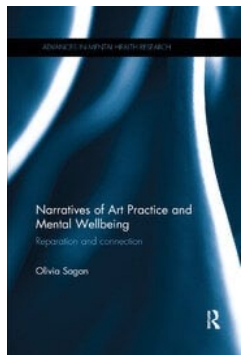
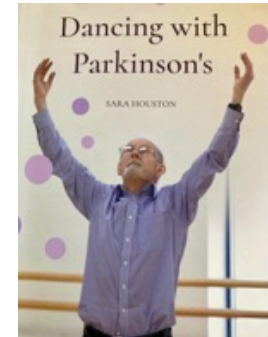
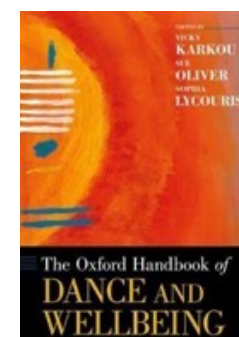
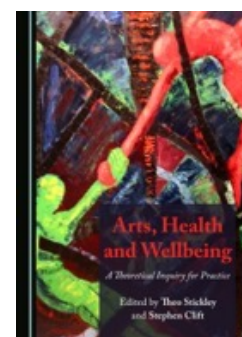
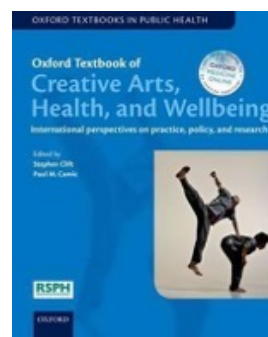
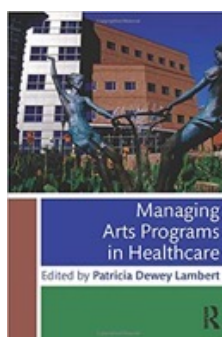
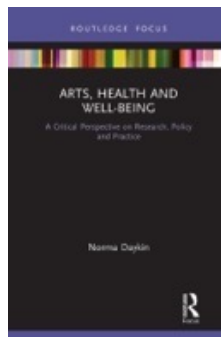
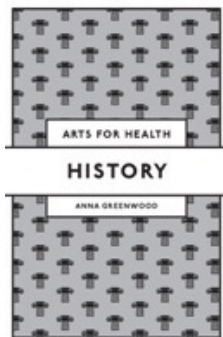
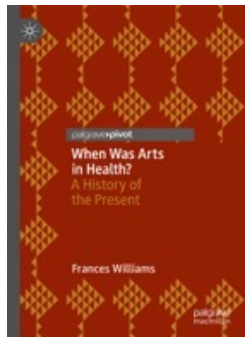
Terveys

täydellistä fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia eikä vain sairauden tai heikkouden puutetta
(WHO 1946)

- fyysinen, psykologinen, kognitiivinen, emotionaalinen ja sosiaalinen olotila
- arvokas resurssi
- edellyttää ennakointia, valmiuksia ja aktiivista toimijuutta
- edellyttää sektorirajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä

(WHO 2013, 2018, 2019)

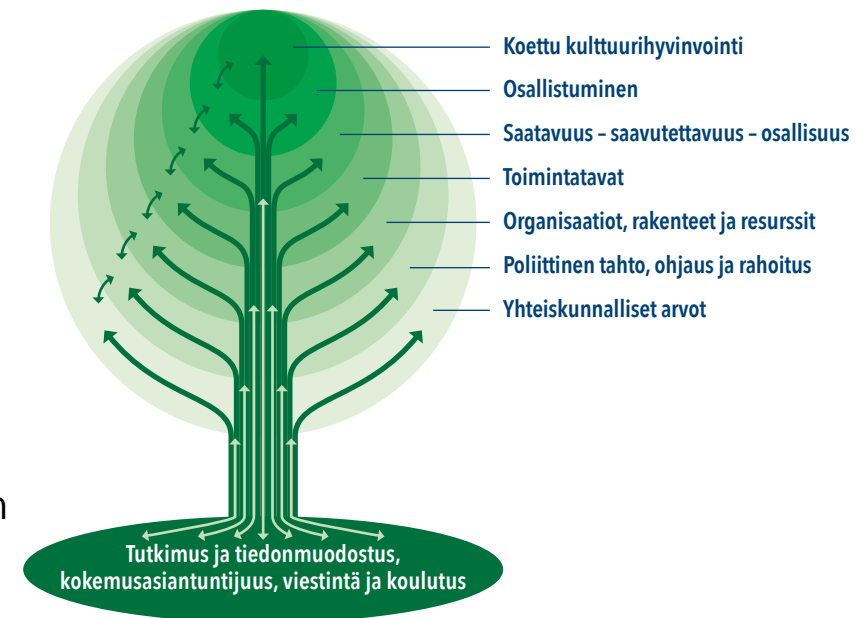
Taide, terveys ja Hyvinvointi tutkimusalanana

Kulttuurihyvinvointi

- kulttuuri ja taide **välittävät terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä merkityksiä**, jotka saavat aikaan **vaikutuksia**
- sektorirajat ylittävä **moniammatillinen kenttä**, jossa tuotetaan kulttuuri-hyvinvointiin liittyviä sisältöjä, menetelmiä ja tietoa
- **subjektiivinen kokemus** siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä siihen (Lilja-Viherlampi ja Rosenlöf 2019)
- toimii **rajavyöhykkeenä** (boundary zone) mahdollistaen monitieteisen keskustelun (Laukkanen ym. 2021)
- toimii **performatiivina**: saa aikaan uutta toimintaa ja muutosta (Lehikoinen 2021)

Sosiaalisesti sitoutunut/ osallistava/osallistuva taide

- taiteen sosiaalinen käänne (Bishop, 2006)
- kehittyi pääasiassa 1970-luvulta alkaen
- kuinka taide voi tarjota mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan, ajatteluun ja elämään luovilla tavoilla (Biesta, 2017; Dewey, 1934/2005; Eisner, 2002; Greene, 1995)
- historiallisia käännekohtia, jotka laajentaneet taiteen käytäntöjen käsitteellistämistä:
  - taiteen sosiaalinen käänne (paluu sosiaaliseen) 90-luvulla (Bishop, 2006, 2012)
  - sosiaalinen vuorovaikutus tekee taiteen olevaksi (Helguera, 2011, s. 2)
  - pedagoginen käänne (esim. Rogoff, 2008; O'Neill & Wilson, 2010)
  - eettinen käänne (Bishop, 2012)

"All art invites social interaction; yet in the case of SEA it is the process itself –the fabrication of the work—that is social."
(Helguera, 2011, p. 11)

Kulttuuri

- "cultura" (lat. viljelys), "colere" (lat. viljellä); "animi cultura" (hengen viljely)
- sosiaalinen ilmiö: pitää sisällään tiedon, uskomukset, taiteet, moraalikäsitteet, lait, tavat, kyvyt ja tottumukset, jotka ihminen omaksuu yhteisön jäsenenä (Tylor 1817)
- dynaamista: muutoksessa olevaa (Rauhala 2009)
- pääasiassa tietoista toimintaa, joka nojaa yhteisölliseen arvoperustaan (Rauhala 2009)
- sosiaalistamme kulttuuriin (Bergman ja Luckmann 1966)
- ammattikulttuurit ja organisaatiokulttuurit (Schein 1987, 2004);
- kulttuuri ja kieli: kietoutuvat toisiinsa; rajaavat käsitystämme todellisuudesta (Foucault 1980; Wittgenstein 1953)

Terveyden ja hyvinvoinnin kulttuuriset kontekstit

- ne arvojärjestelmät, traditiot ja uskomukset, jotka vaikuttavat tai joilla voidaan vaikuttaa terveyteen ja hyvinvointiin
- biologinen terveyden ja hyvinvoinnin tarkastelu unohtaa kulttuurisen ulottuvuuden: paikallisen kulttuurin vaikutukset ja kulttuurin potentiaalin terveyden edistämisessä
- jako tieteen "objektiivisuuteen" ja kulttuurin "subjektiivisuuteen" ylläpitää kulttuuriin liittyvän ymmärryksen puutetta mm. lääketieteessä

(Napier ym. 2014)

Esimerkki: HIV/AIDS - tiedotuskampanja Papua Uudessa Guineassa

- useita kulttuureita, joiden sosiaaliseen järjestelmään liittyy kollektiivinen päätöksenteko: ihmiset eivät pääte itsenäisesti elämästään
- patriarkalisessa kulttuurissa naiset eivät voi päättää omasta seksuaalisuudestaan
- paikallisväestö piti hiv-tartuntoja kaupunkien ongelmana; luulivat olevansa suojassa vaikeista kulkuyhteyksistä johtuen
- päätöksenteossa esi-isillä ja henkiolennoilla on merkitystä

(Kauli 2018)

Ratkaisu HIV/AIDS - tiedotuskampanjaan Papua Uudessa Guineassa

- sosiaalista muutosta edistävä yhteisöteatteri
- paikallisväestön osallistaminen ja alkuperäiskansan tiedon kuuntelu
- käsikirjoitukseen kirjoitettiin esi-isän hahmo, joka liikkui ajassa (mennyt - nykyhetki - tulevaisuus) ja vahvisti kliinisen tiedon hiv:n tartuntatavoista ja puhui tartunnan seurauksista koko yhteisölle

(Kauli 2018)

Taiteen terveysvaikutusten monet asiayhteydet

lasten kehitys

painon pudotus ja tarkkailu

diabetes

kivun hallinta

traumaperäinen stressi

sydän- ja verisuonisairaudet

neurologiset häiriöt

vanhenemiseen liittyvä heikkous

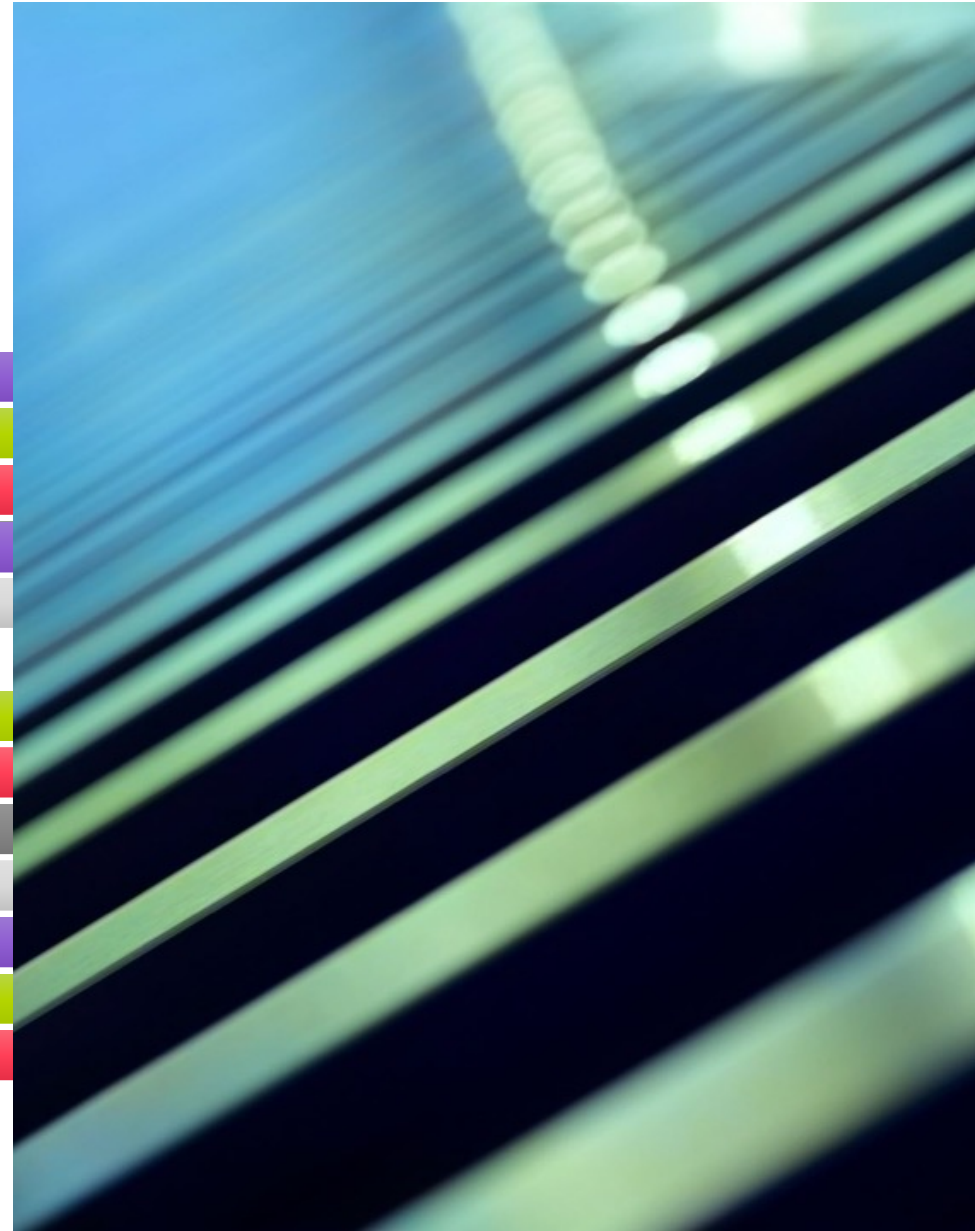
kuntoutus

ennenaikaisten kuolemien ehkäisy

palliativinen hoito

surutyö

(Fancourt & Finn 2019)

Taiteet ovat monikanavaisia: useita terveyttä edistäviä osatekijöitä

- osallistuminen esteettiseen toimintaan
- mielikuvituksen käyttö
- aistien aktivointi
- tunteiden herättäminen
- kognitiivinen stimulaatio
- sosiaalinen vuorovaikutus
- fyysinen toiminta
- osallistuminen terveyttä koskeviin teemoihin
- vuorovaikutus terveydenhuollon ympäristöjen kanssa

(Fancourt & Finn 2019)

Taiteisiin osallistumisen positiivisia vaikutuksia

omakuva, itsetunto,
itseluottamus, omien
vahvuuksien ja kykyjen
tunnistaminen kriittinen
ajattelu, tunteiden säätely,
pärväminen

vähentää stressiä ja
ahdistuneisuutta

vahvistaa
immuunipuolustusta

vähentää yksinäisyyttä ja
eristyneisyyttä; kehittää
vuorovaikutustaitoja;
sosiaalinen koheesio,
ystävyyys

auttaa lievissä ja
keskivahvoissa
mielenterveysongelmissa

fyysinen liikunta,
terveemmät elämäntavat,
taitojen kehittyminen

vahvistaa kokemusta
nähdäksi ja kuulluksi
tulemisesta sekä
mahdollisuudesta vaikuttaa
omiin asioihin

integraatio,
kulttuurienväliset
kohtaamiset ja dialogia

voimaantuminen,
kognitiivisten taitojen
sosiaalinen kehittyminen,
empatia

Tanssi ja Parkinsonin tauti

Fyysiset hyödyt: tasapaino, koordinaatio, joustavuus, voima, motorinen kontrolli, kävely ja asento-ongelmat.

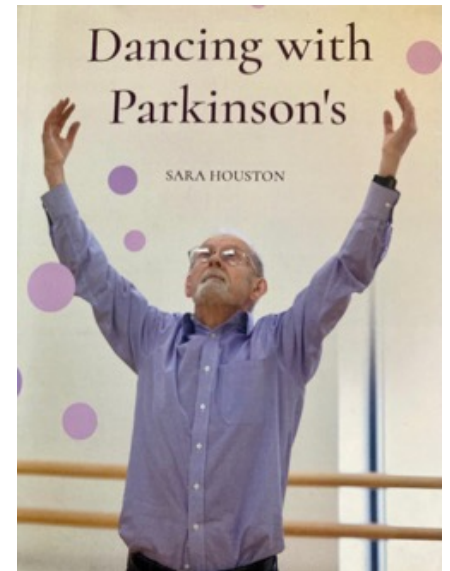
Kognitiiviset hyödyt: keskittyminen, muistin palauttaminen, oppiminen, aivojen ja kognitiivisten toimintojen stimulointi.

Emotionaalinen hyvinvointi: ilo, itseilmaisuus, sosiaalinen vuorovaikutus; vähentää stressiä, ahdistusta ja masennusta.

Sosiaalinen sitoutuminen: kontakti muihin, joilla on samankaltaisia kokemuksia, sosiaalinen tukiverkosto, yhteisöllisyyden tunne.

Elämänlaatu: onnistumisen kokemukset, itsensä toteuttaminen ja voimaantuminen.

2/16/24

Tanssikummit: esimerkki

- tanssin ammattilaisia
- soveltava tanssi osana kotihoitoa ja laitoshoidoa
- tasapainoa, koordinaatiota ja motorisia taitoja parantavat liikeharjoitukset
- aistien stimuloiminen ja tunteiden herättäminen liikkeen avulla
- luomalla mielikuvitusmatkoja ja esittämällä pieniä tansseja eri teemoista
- mahdollisuus kuunnella musiikkia tai inspiroitua kuvista ja muusta taiteesta
- mahdollisuus katsella tanssiesityksiä, keskustella tanssista ja liikunnasta

Kuva: Läntinen tanssin aluekeskus

Kritiikkiä

- taiteen itsenäinen merkitys heikkenee (McQuilten et al., 2020; Røyseng et al., 2007)
- instrumentaalisuus (Belfiore 2012, Hadley & Gray 2017)
- elitistinen luksus (Clift, Camic & Daykin 2010)
- isot globaalit terveystaasteet (WHO, CSDH 2008)
- tutkimuksen laatu (Clift 2020; Crossick & Kaszynska 2016)
- tilastotutkimusten haasteena häiritsevät muuttajat ja kausaalisuhteen suunnan osoittaminen (von Otter 2008)
- aikaisempiin tutkimuksiin on liittynyt tutkimustulosten yliarviointia ja epätarkkaa yleistämistä (Clift 2020; Odendaal et al. 2017)
- neuromyytit (Odendaal & Westerlund 2016)

vaikutuspuhe yksinkertaistaa liiksi

taiteen ja yksilön välistä suhdetta:
taiteesta puhutaan aktiivisena vaikuttajana ja ihmiset
nähdään enemmän tai vähemmän passiivisina
vaikutusten kohteina

(Matarasso 2010)

Kuvio 1. Kulttuurihyvinvoinnin toteutuminen tasa-arvon ja toimintavalmiuksien näkökulmasta.

(Lehikoinen 2021)

Henkilökohtainen taidesuhde

- lähtee taiteen kohtaamisesta ja aktiivisesta taiteisiin osallistumisesta
- tulisi saada kehittyä varhaislapsuudesta ja läpi elinkaarissa (Laes & Rautiainen 2020)
- taideharrastukset vetävät puoleensa keskiluokkaa, kantasuomalaisia ja valmiiksi kulttuurisesti suuntautuneita (Martin 2017)
- pedagogisen vuorovaikutuksen merkitys
- yksilöllistä toimijuutta kunnioittava pedagogiikka: taiteisiin osallistuvat ajattelevia, havaitsevia ja toimivia yksilöitä; jokaisella oma taustansa, moniulotteinen identiteettinsä ja toiminta-valmiutensa (Atkinson 2011, Collins & Bilge 2016)

Whiplash (2014),
dir. Damien Chazelle

A person's hands are shown holding a collage of architectural drawings and photographs of buildings. The background is a grayscale image of a cityscape with various buildings and structures. The text is overlaid on the collage.

**Pedagogiset lähestymistavat
formaaleissa, informaaleissa ja
arkisissa yhteyksissä**

Taiteisiin osallistuminen vaikuttaa monipuolisesti kulttuurihyvinvointiin yhteiskunnassa

Lisää tietoa:

artsequal.fi

tietokäyttöön.fi

taikusydan.turkuamk.fi

kulttuurihyvinvointipooli.fi

kulturochhalsa.regionstockholm.se

<https://danceforparkinsons.org/>

<https://www.jameelartshealthlab.org/>

Videoita:

<https://www.youtube.com/watch?v=BQkPyQStXoc>

<https://www.youtube.com/watch?v=GYmbvFCBkyg>

<https://www.youtube.com/watch?v=eUISZt7GDKU>

16.2.2024

ARTSEQUAL POLICY BRIEF 1/2016

Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja

Kai Lehtikoinen, Pauli Rautainen

Oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti ovat ihmisten kulttuurisia perusoikeuksia.

Moniammatillinen yhteistyö kulttuurialan ja sosiaali- ja terveyden välillä kunnissa on sovitun-

tunut toimivaksi tavaksi huolehtia ihmisten kulttuurista perusoikeuksista ja vahvistaa heidän hyvinvointiaan. Kun vastuu sotaan ja terveyspalveluista siirtyy maakunnille, kulttuurien hyvinvointi ja kulttuuriset oikeudet eivät saa unohtua sote-palveluja koskevassa päätöksenteossa.

Taiteen prosenttiperiaatetta laajentamalla hyvinvointia sote-palveluihin Kai Lehtikoinen

Kulttuuri ja taide sairaalassa ja muissa terveyspalveluissa

POLICY BRIEF 2023:14

Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi.

Tämä julkaisu on osa Valtioneuvoston vuoden 2022 esittämää ja Valtioneuvoston toimeksiantoa. Julkaisu on osa valtion ja kuntien yhteistä tutkimus- ja kehittämistoimintaa.

Kulttuurihyvinvointitoiminnan vaikuttavuus ja taloudellinen arviointi

Sonja Kippo, UEF, Taru-Anneli Koivisto, Taideyliopisto, Tomi Mäki-Opas, UEF, Kai Lehtikoinen, Taideyliopisto, Aku-Ville Lehtimäki, UEF, Piia Lavikainen, UEF, Minea Turtainen, Kulttuurihyvinvointipooli, Janne Martikainen, UEF

Keskustelu kulttuurihyvinvoinnin merkityksestä ja vaikuttavuudesta väestön hyvinvointiin on lisääntynyt viime vuosina julkisessa keskustelussa Suomessa. Kulttuurihyvinvointitoiminnan taloudellinen arviointi, arvioinnin menetelmät ja toimeenpääsuullukset niiden jatkokehytykseen Suomessa -selvityshankkeen (ArtWell) mukaan kulttuurihyvinvointitoiminta tarvitsee vaikuttavuusperusteista yhteiskenttämistä, jotta sen laajuus ja moniulotteinen luonne voidaan ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon päätöksenteossa.

Kulttuurihyvinvointitoiminnalla tarkoitetaan taide- ja kulttuuripalveluita, joita on palveluita, jotka tuovat taitoa ja taitoa yksilön tai yhteisöiden hyvinvointiin.

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
Statsrådet utrednings- och forskningsverksamhet

Kiitos!

kai.lehikoinen@uniarts.fi